

between neighbouring sites. Antlers were collected in the (immediate) vicinity of a site and it was possible to collect them only in a limited season, as opposed to bones, which were in all probability locally available from slain (domestic) animals. Antlers were either not available in every settlement or there was a sort of economic specialization that limited antler collecting to particular settlements.

No differences in bone industry among various settlement horizons in Jakovo have been observed.

In terms of the choice of raw materials, manufacturing techniques, final forms and purpose of objects, the bone industry of Jakovo fits into the framework of the Vinča bone industry. However, it also furnishes us with new data, particularly with those related to technological aspects.

Милош П. Спасић
Бисенија Д. Петровић
Музеј града Београда
Змај Јовина 1

Miloš P. Spasić
Bisenija D. Petrović
Belgrade City Museum
Zmaj Jovina 1

БАЛАЋ – ЗЕМУН ПОЉЕ – ОБЈЕКАТ ЛЕНЂЕЛСКЕ КУЛТУРЕ У ОКОЛИНИ БЕОГРАДА

АПСТРАКТ: У раду су представљени резултати заштитних археолошких истраживања на локалитету позноленђелске културе Балаћ – Земун поље. Остаци укопаног објекта пружају јединствену прилику за проучавање догађаја на југоисточној периферији ленђелске екумене. Коначно, налаз из Балаћа окарактерисан је као једно од последњих сведочанстава о присуству познонеолитских заједница у освит раног енеолита.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: *Земун поље, сопотско-ленђелска култура, винчанска култура, рани енеолит*

BALAC – ZEMUN POLJE – AN OBJECT OF THE LENGYEL CULTURE IN BELGRADE'S VICINITY

ABSTRACT: The paper presents the results of the rescue archaeological investigations carried out at the Late Lengyel-culture site Balać – Zemun Polje. The remains of a dug-in object offer a unique opportunity for the study of developments in the southeast periphery of the Lengyel world. Finally, the find from the Balać site was described as one of the last pieces of evidence of the presence of the Late Neolithic communities in the eve of the Early Eneolithic period.

KEYWORDS: *Zemun Polje, Sopot-Lengyel culture, Vinča culture, Early Eneolithic*

Локалитет Балаћ – Земун поље лежи на лесној греди која се пружа дуж десне обале Дунава, узводно од Земуна. Откривен је 1999. године, приликом изградње стамбених објеката породице Балаћ. Овај потес је у археолошкој ли-

тератури познат захваљујући насељима и некрополама из бронзаног и гвозденог доба, античког периода и средњег века.¹ Екипа Музеја града Београда истражила је две делимично девастиране средњовековне пећи и један

1 Nikola Tasić, „Obala Dunava-Zemun, praistorijska naselja”, *Arheološki pregled* 3 (1961): 29–31; Бисенија Петровић, *Асфалтна база у Земуну: насеље раног гвозденог доба* (Београд: Музеј града Београда, 2010).

Археолози Музеја града Београда рекогносцирали су овај потес у два наврата: 2007. и 2009. године, када је констатовано да се на локалитету Балаћ налазе и остаци латенског насеља.

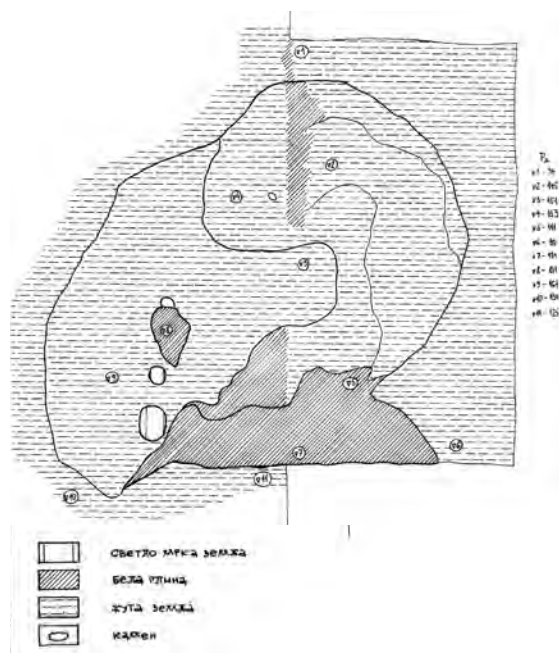
Слика 1. Положај локалитета Балаћ
Figure 1 Location of the Balač archaeological site

укопани објекат ленђелске културе. Будући да су ретки трагови насељавања приписани овој севернопанонској култури познати једино са територије Срема и Бачке, проналазак ленђелског објекта отвара нове могућности за сагледавање механизма њеног ширења ка југу и истоку и за интерпретацију односа између дошљака са севера и запада и носилаца винчанске културе, вековних староседалаца неолитског Београда и околине.

КОНТЕКСТ НАЛАЗА

Укопани објекат ленђелске културе имао је неправилну кружну основу; његова највећа дужина износила је

приближно 2,80 m. Јама је била укопана у жути лес, који представља педолошку основу терена, до дубине од 1,30 m. Иако је трећина објекта девастирана због употребе механизације, могли су се установити његов облик, димензије и процес депоновања материјала у њему. Испуну јаме чинила је земља мрке боје, измешана са грумењем лепа, фрагментима посуда од печене глине, животињским костима, љуштурама речних шкољки и пужева. *Биографија* овог објекта може се готово потпуно реконструисати захваљујући исправном методолошком приступу примењеном током ископавања. Основа јаме фундирана је грумењем лепа, непрофилисаним фрагментима посуда од печене глине и животињским кости-

Слика 2. Основа ритуалног укопа
Figure 2 Plan of the ritual burial pit

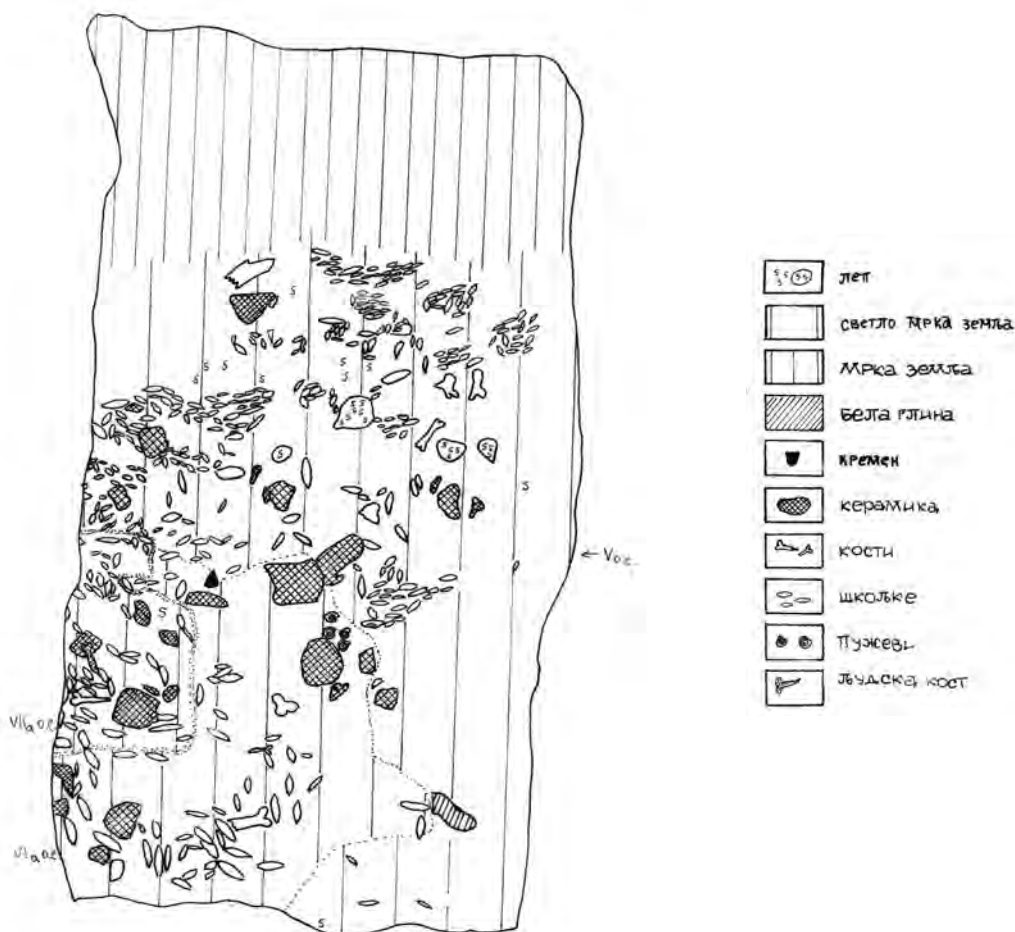

Слика 3. Ниво ритуалног укопа са парцијалном
инхумацијом и шкољкама
Figure 3 Level containing the ritual burial with a partial
inhumation and shells

ма. Већину керамике у овом слоју чине фрагменти дна и непрофилсаних трбуха лонаца и питоса. Изнад слоја фундације налази се хомогени слој дебљине 4-5 cm, у виду неке врсте плашта од затворених и отворених речних шкољки. На овој нивелети испуне објекта такође су констатовани фрагменти керамике. Изнад слоја са шкољкама формирана је мања фундација коју чине непрофилсани фрагменти керамике, на коју су положени остаци људског скелета, односно део десне потколенице и фрагменти карличних костију. Ниво парцијалне инхумације покривен је другим, мањим плаштом од речних пужева, изнад кога се налазе фрагменти горелог лепа, керамике и животињских костију. Цео укуп, чију доминантну компоненту чини мрка

земља, покривен је сивомрким слојем хумуса.

Структура објекта и диспозиција покретног археолошког материјала у њему указују на закључак да је од тренутка укопавања јаме до њене испуне прошло мало времена. Тезу да су фазе депоновања материјала у јами синхроне потврђује и чињеница да су фрагменти истих посуда од печене земље идентификовани на различитим нивелетима. Тако је спојено неколико судова чији су се делови налазили у слојевима испод и изнад шкољки/пужева, као и посуде чији су фрагменти били у истом слоју, али на две крајње стране објекта. Сасвим је извесно да су карактер и начин депоновања материјала били условљени традиционалним ритуалима и обичајима, али и тренутним

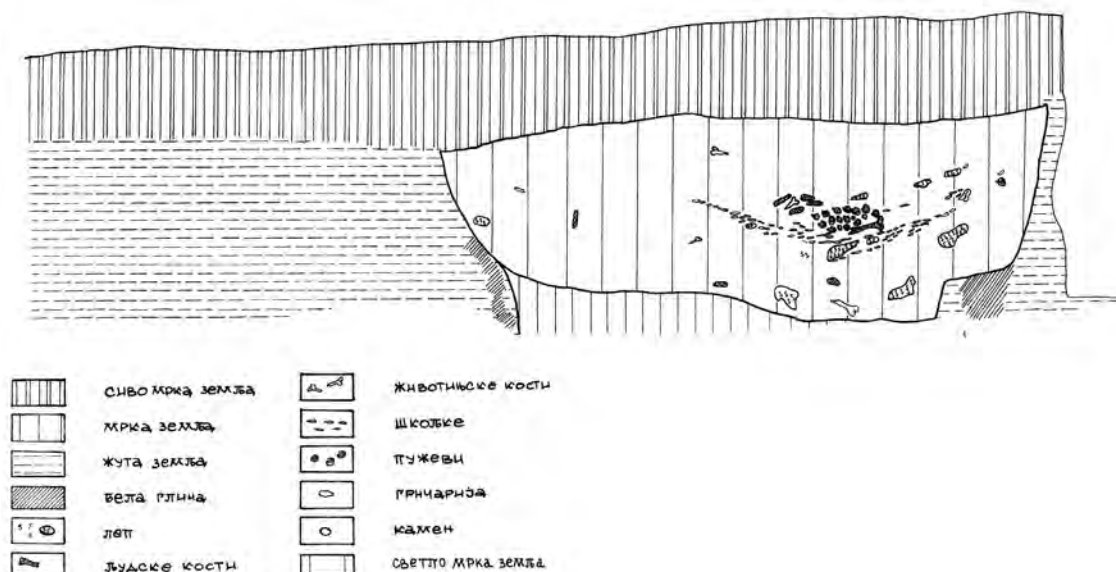

Слика 4. Ниво ритуалног укопа са парцијалном инхумацијом и шкољкама
Figure 4 Level containing the ritual burial with a partial inhumation and shells

околностима. У јаму нису полагане целе посуде, већ су њиховим фрагментима фундирани поједини слојеви у испуни објекта. Будући да ниједна посуда није у целости спојена, њихово ломљење можда је обављено изван објекта, па нису сви фрагменти покупљени и похрањени у јаму. Фрагментованост керамике, као и чињеница да код делимично реконструисаних посуда недостаје најмање 30%, може се објаснити и другачије. Наиме, уломци керамике у

објекту не морају се нужно посматрати као резултат ритуалног ломљења, већ можда потичу од већ поломљених посуда које су само искоришћене у ритуалу.

С друге стране, имајући у виду да су постдепозициона оштећења минимална, те да не постоје индиције о каснијој реутилизацији јаме или интрузији материјала познијег датума, фрагментованост инхумираног скелета много је теже интерпретирати. Парцијално са-

Слика 5. Профил ритуалног укопа
Figure 5 Profile of the ritual burial pit

храњивање има дугу традицију у праисторији југоисточне Европе.² Сам ритуал и припремне активности које му претходе подразумевају више различитих радњи, док централну улогу имају делови скелета, углавном лобања и/или дуге кости.³ Значење ранонеолитских парцијалних инхумација лобања углавном је тумачено култом предака. Интерпретација похрањивања дугих костију у темеље неолитских кућа такође се креће у сличним оквирима, уз истицање заштитних својстава предака.

При тумачењу парцијалне инхумације на Балаћу треба узети у обзир

чињеницу да у близини нема евидентираних насеља и некропола које се могу приписати сопотско-ленђелској културној зони. Стога се, бар за сада, може искључити теза да је реч о гробу као делу неке веће некрополе. Такође, будући да је реч само о једном објекту, не може се претпоставити да је у питању сведочанство о оснивању насеља, сведочанство којим би се култом предака полагало право на новонастањену територију. Очуваност објекта, његова уређеност и готово минуциозна пажња посвећена његовом испуњавању говоре у прилог чињеници да се људске кости ту нису нашле случајно, већ да је

2 Alasdair Whittle, *Europe in the Neolithic* (Cambridge: Cambridge University Press, 1996); John Chapman, *Fragmentation in Archaeology: People, Places and Broken Objects in the Prehistory of South Eastern Europe*

(London: Routledge, 2000), у даљем тексту (Chapman, *Fragmentation in Archaeology*).

3 Chapman, *Fragmentation in Archaeology*, 134.

ритуал спроведен управо због њиховог похрањивања. Комплетан керамички материјал указује на популацију позно-ленђелског културног круга у северној Панонији и Славонији, где треба тражити и објашњења за примењени ритуал, његово полазиште и исходиште.

ПОКРЕТНИ АРХЕОЛОШКИ МАТЕРИЈАЛ

Посуде од печене глине из објекта нису израђене *ad usum ritus*, већ су најпре, како се чини, биле коришћене у својој основној функцији, тј. за припремање, чување, сервирање и конзумирање хране. Околности налаза и чињеница да је реч о изолованом објекту не дозвољавају изношење закључака о процесу фрагментације посуда, па се не може сигурно утврдити ни да ли су биле поломљене током примарне употребе или због секундарне улоге у ритуалу. Посуде су израђене од пречишћене глине са доста примеса ситнозрног силикатног песка. Печене су у условима потпуне и непотпуне оксидације, са светлоокер, црвенкастим, тамноокер и загаситоцрвеним тоновима.⁴ Изузев неколико фрагмената здела са делимично очуваним црвеним монохромним бојењем, готово целокупни инвентар керамике је неорнаментисан, а финални третман у обради судова углавном се своди на благо пригладња-

Слика 6. Зделе
Figure 6 Bowls

вање спољних зидова. Формално-стиљска анализа је показала да је реч о културно и хронолошки хомогеном материјалу, са ограниченим бројем типова посуда. Најзаступљеније су зделе коничног, биконичног, полулоптастог и лоптастог облика. Међу њима, највећу вредност за хронолошко опредељење имају биконичне зделе увученог обода (Т. II/4, 5, III/1), чија је раноенеолитска провенијенција несумњива. Изузетно је важно и присуство здела са изливником, чија се појава такође везује за исти хоризонт.⁵ Фрагментованост керамике представља отежавајућу околност у реконструисању педесталних облика, али се на основу појединих примерака, мада са извесним опрезом, може пре-

4 Идентификован је мали број редукционо печених посуда, које по технологији израде одговарају позновинчанском хоризонту, као и налазима типа Госпођинци.

5 Milutin Garašanin, *Hronologija vinčanske grupe* (Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Arheološki seminar,

1951), 53; Милутин Гарашанин, *Праисторија на тлу СР Србије I* (Београд: Српска књижевна задруга, 1973), 91; Милош Спасић, „Винчанска керамика с локалитета Црквине-Мали Борак“, *Колубара 5* (2009): 132, 134, 142, у даљем тексту (Спасић, „Винчанска керамика“).

тпоставити да неке коничне, лоптасте и полулоптасте зделе могу припадати посудама овог типа (Т. I/1, II/1-3). Једном ширем раноенеолитском хоризонту припадају и тзв. Брукнер шоље, благе S профилације (Т. III/4). То је група посуда означена као Госпођинци тип, која се јавља у инвентару Сопот III, Винча Д2, Прототисаполгар/Тисаполгар култура.⁶ Због знатне фрагментованости, евидентиран је ограничен број типова амфора, питоса, лонаца и тава (Т. IV, V), који се такође добро уклапају у познате обрасце сопотско-ленђелске керамичке продукције. Осим здела, на чијим је спољним зидовима каткад видљив траг црвеног монохромног сликања, лонци су једина врста орнаментисаних посуда са Балаћа, углавном са аплицираним хоризонталним низовима пластичних украса квадратног и правоугаоног пресека (Т. IV/2, V/6). Репертоар дршки на посудама обухвата тракасте, тунеласте, рожасте и брадавичасте дршке, углавном на лонцима и амфорама.

Осим фрагмената посуда од печене глине, испуну објекта на Балаћу чинило је и оруђе од камена, кости и рога. За разлику од уломака судова, за које се донекле могао реконструисати процес депоновања, није било могуће интер-

претирати обрасце полагања у јаму за сечива и стругаче од кремена (Т. VI/1–4), шила и садиљке од кости и рога (Т. VI/5–8). Ипак, чини се важним податак да је на Балаћу нађено свега неколико завршених камених алатки, док остатак чини мали број веома фрагментованих полуфабриката.

У испуни јаме на Балаћу било је доста животињских костију. Стање њихове очуваности је различито. Идентификоване су врло фрагментоване, али и добро очуване кости домаћег говечета, свиње, козе, овце и пса, док су од дивљих животиња заступљене кости јелена и зеца. Процес депоновања костију у објекат је нејасан. Чини се да су полагане у јаму без неког нарочитог реда; има их у слоју са шкољкама, у слоју са пужевицама, али и у основи објекта, где заједно са деловима кућног лепа и посуда од печене глине чине неку врсту фундације. Остаци шкољки припадају речној врсти *Unio sp.*, а копнени пужеви роду *Helix*. По општим карактеристикама, археозоолошки материјал из јаме на Балаћу припада фалангама, метаподијалним костима, роговима и деловима скелета на којима нема много меса.⁷

6 Bogdan Brukner, „Rani i srednji eneolit“, у *Praistorija Vojvodine*, ур. Alojz Benac (Novi Sad: Institut za izučavanje istorije Vojvodine, Savez arheoloških društava Jugoslavije, 1974), 114–118; Ана Живановић и Милош Спасић, „Винчански локалитет Црквине-Мали Борак: прелиминарна разматрања“, *Гласник Српског археолошког друштва* 24 (2008): 205, 206; Miloš Spasić, *Neolitska i eneolitska naselja na Gradini na Bosutu* (master teza, Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet, 2007), 72–74, у даљем тексту (Spasić, *Neolitska i eneolitska naselja*); Спасић, „Винчанска

керамика“: Т. 16/1; Милош Спасић, *Прва здравица: прича о баденским шољама из Музеја града Београда* (Београд: Музеј града Београда, 2010), 21, сл. 1; Милош Спасић, „Персонифицированные типы сосудов в изучении хронологии сербского энеолита: ПАΛΑΙΑ ΔΙΑΦΟΡΑ“, *Stratum* 2 (2010): 253, рис. 3.

7 Прелиминарну анализу археозоолошког материјала из јаме извршила је Соња Вуковић, на чему јој се аутори и овом приликом срдечно захваљују.

Слика 7. Алатке од камена и кости
Figure 7 Stone and bone tools

Слика 8. Камени батови са рекогносцирања локалитета
Figure 8 Stone mallets found during the archaeological recognition of the site

ПОЗНОЛЕНЂЕЛСКЕ ЗАЈЕДНИЦЕ НА ЈУГОИСТОЧНИМ ГРАНИЦАМА

Територија данашње Србије средином петог миленијума пре н.е. представља јединствен простор за проучавање компликованих односа између заједница које припадају различитим *културама*. То је време гашења жи-

вота у великим винчанским насељима на Белом брду код Винче, на Бањици, у Јакову, Стублинама, Опову, Селевцу, Дивостину итд. Истом или нешто каснијем периоду приписују се и најранији продори носилаца Прототисаполгар и Тисаполгар културе у Војводину и тзв. Бубањ–Хум–Салкуца–Криводол културног комплекса у источну, цен-

тралну и јужну Србију. Нестанак једне културне матрице и појава страних елемената представљају културноисторијски оквир и за разматрање о позноленђелском објекту откривеном на локалитету Балаћ у близини Београда. До сада нема евидентираних локалитета ленђелске културе на територији Београда.⁸ Најближа ленђелска насеља налазе се у Буђановцима код Руме,⁹ на локалитету Ливаде у Каленићу код Лајковца,¹⁰ на Градини на Босуту код Шида¹¹ и на Гомолави код Хртковаца.¹² Ленђелски локалитет у Буђановцима потиче из нешто ранијег периода, док кућа из Каленића, најстарији хоризонт на Градини на Босуту и слој Ша на Гомолави могу бити истовремени са ритуалном јамом у Балаћу. Уз побројане

локалитете, на територији данашње Србије евидентирана су још свега четири ленђелска налазишта,¹³ што овај простор означава као крајњу јужну и источну периферију ленђелске и епиленђелске екумене. Осим Гомолаве и Градине на Босуту, сви позноленђелски локалитети у Србији представљају једнослојна насеља, која су, како се чини, била краткотрајна. Апсолутни датуми за позну ленђелску културу у мађарској Трансданубији везују се за период од 4300. до 4100. године пре н.е.,¹⁴ мада ће се, судећи по новим мерењима, крај сопотско-ленђелске културе (Сопот – Ленђел III) вероватно померити ближе средини петог миленијума, што одговара датовању позновинчанских локалитета.¹⁵

8 Током опсежних рекогносцирања, која већ другу годину за редом спроводи Музеј града Београда на територији општина Земун и Сурчин, није откривен ниједан ленђелски локалитет.

9 Аутори рада имали су увид у материјал са ископавања овог локалитета, али и у богату збирку ленђелских налаза, коју је проналазач Драган Томашевић као легат завештао Завичајном музеју у Руми; Cf. Драган Томашевић, „Турска бара код Брестача, насеље Сопотско-ленђелске групе“, *Зборник Завичајног музеја Руме V* (2005): 7–57.

10 У јединој истраженој кући на овом локалитету нађени су остаци материјалне културе која се може довести у везу са носиоцима ленђелске, бубањскохумске, ласињске и тисаполгарске културе (Cf. Борислав Јовановић, „Порекло и релативна хронологија раног енеолита западне Србије“, *Колубара 4* (2005): 11–21; Мирјана Благојевић, „Керамичке посуде из раноенеолитске куће са локалитета Ливаде, Каленић“, *Колубара 4* (2005): 31–79; Никола Трбојевић, „Могућност реконструкције раноенеолитске куће на локалитету Ливаде, Каленић“, *Колубара 4* (2005): 79–89.

11 Spasić, *Neolitika i eneolitika naseља*, 29–46, 72–85.

12 Bogdan Brukner, „Zum Problem der Auflösung der früheneolithischen Kulturen in Südostpannonien“, *Archaeologia Iugoslavica* 20–21 (1980–1981): 16–27.

eologia Iugoslavica 20–21 (1980–1981): 16–27.

13 Cf. Bogdan Brukner, *Neolit u Vojvodini* (Beograd: Arheološko društvo Jugoslavije, 1968), 78–80, T. VII.

14 Eszter Banffy, „Early Chalcolithic settlement at Zalaszentbalázs-Szölöhegyi mező“, *Antaeus* 22 (1996): 183.

15 Cf. Dušan Borić, „Absolute Dating of Metallurgical Innovations in the Vinča Culture of the Balkans“, in *Metals and Societies: Studies in honour of Barbara S. Ottaway*, eds. Tobias L. Kienlin and Ben Roberts (Bonn: Verlag dr Rudolf Habelt GmbH, 2009), 191–246; Marcel Burić, „Crtime o povijesti arheološkog istraživanja Gradca u Bapskoj i njegovih istraživača“, *Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu XLII* (2009): 499; László Horváth and Katalin Simon, *Das Neolithikum und die Kupferzeit in Südwesttransdanubien* (Budapest: Magyar Nemzeti Múzeum, 2003), 73, 74, 245, 246. У прилог нешто ранијем датовању Сопот – Ленђел III хоризонта иде и датовање епиленђелског, али и моравско-источноаустријског хоризонта са сликаном керамиком (cf. Peter Stadler and Elisabeth Ruttkay, „Absolute Chronology of the Moravian-Eastern-Austrian Group (MOG) of the Painted Pottery (Lengyel-Culture) based on new radiocarbon dates from Austria“, in *The Lengyel, Polgár and related cultures in the Middle/Late Neolithic in Central Europe*, eds. Janusz Kozłowski and Pál Raczyk (Krakow: The Polish Academy of Arts and Sciences, 2007).

Без обзира на то о каквом је ритуалу реч, припадници једне или више позноленђелских заједница нашли су се средином петог миленијума на високој обали Дунава, где су, уз велику пажњу, вероватно се водећи устаљеном традицијом и обичајима, извршили парцијалну сахрану једне индивидуе. У време *дезинтеграције* готово читавог балканско-анадолског познонеолитског комплекса, тј. у тренутку

када, бар судећи по материјалној култури, више не препознајемо читав низ заједница које су скоро цео миленијум насељавале простор југоисточне Европе, спроведено је ритуално укопавање на Балаћу, као једно од последњих сведочанстава о њиховом присуству у јужном Срему. У вековима који следе тај простор ће населити заједнице развијеног раног енеолита.

БИБЛИОГРАФИЈА

Bánffy, Eszter

„Early Chalcolithic settlement at Zalaszentbalázs-Szölöhegyi mezzo”. *Antaeus* 22 (1996): 71–102.

Благојевић, Мирјана

„Керамичке посуде из раноенеолитске куће са локалитета Ливаде, Каленић”. *Колубара* 4 (2005): 31–79.

Borić, Dušan

„Absolute Dating of Metallurgical Innovations in the Vinča Culture of the Balkans”. In *Metals and Societies: Studies in honour of Barbara S. Ottaway*, eds. Kienlin, Tobias L. and Ben Roberts. Bonn: Verlag dr Rudolf Habelt GmbH, 2009.

Brukner, Bogdan

Neolit u Vojvodini. Beograd: Arheološko društvo Jugoslavije, 1968.

Brukner, Bogdan

„Rani i srednji eneolit”. U *Praistorija Vojvodine*, ur. Benac, Alojz. Novi Sad: Institut za izučavanje istorije Vojvodine i Savez arheoloških društava Jugoslavije, 1974.

Brukner, Bogdan

„Zum Problem der Auflösung der frühäneolitischen Kulturen in Südostpannonien”. *Archaeologia Jugoslavica* 20–21 (1980–1981): 16–27.

Burić, Marcel

„Crtice o povijesti arheološkog istraživanja Gradca u Bapskoj i njegovih istraživača”. *Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu* XLII (2009): 489–507.

Garašanin, Milutin

Hronologija vinčanske grupe. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Arheološki seminar, 1951.

Гарашанин, Милутин

Праисторија на њлу СР Србије I. Београд: Српска књижевна задруга, 1973.

Dimitrijević, Stojan

Sopotsko-lendelska kultura. Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Arheološki institut, 1968.

Живановић, Ана и Милош Спасић

„Винчански локалитет Црквине-Мали Борак: прелиминарна разматрања”. *Гласник Српској археолошкој друштва* 24 (2008): 189–208.

Јовановић, Борислав

„Порекло и релативна хронологија раног енеолита западне Србије”. *Колубара* 4 (2005): 11–21.

Петровић, Бисенија

Асфалтна база у Земуну: насеље раној њвозденој доба. Београд: Музеј града Београда, 2010.

Spasić, Miloš

Neolitska i eneolitska naselja na Gradini na Bosutu. Master teza. Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet, 2007.

Спасић, Милош

„Винчанска керамика с локалитета Црквине-Мали Борак”. *Колубара* 5 (2009): 101–147.

Спасић, Милош

Прва здравица: њрича о багенским шољама из Музеја града Београда. Београд: Музеј града Београда, 2010.

Спасич, Милош

„Персонифицированные типы сосудов в изучении хронологии сербского энеолита: ПАΛΑΙΑ ΔΙΑΦΟΡΑ”. *Stratum* 2 (2010): 253–261.

Stadler, Peter and Elisabeth Ruttkay

„Absolute Chronology of the Moravian-Eastern-Austrian Group (MOG) of the Painted Pottery (Lengyel-Culture) based on new radiocarbon dates from Austria”. In *The Lengyel, Polgár and related cultures in the Middle/Late Neolithic in Central Europe*, eds. Kozłowski, Janusz and Pál Raczky. Krakow: The Polish Academy of Arts and Sciences, 2007.

Tasić, Nikola

„Obala Dunava-Zemun, praistorijska naselja”. *Arheološki pregled* 3 (1961): 29–31.

Томашевић, Драган

„Турска бара код Брестача, насеље Сопотско-ленђелске групе”. *Зборник Завичајног музеја Руме* V (2005): 7–57.

Трбојевић, Никола

„Могућност реконструкције раноенеолитске куће на локалитету Ливаде, Каленић”. *Колубара* 4 (2005): 79–89.

Horváth, László and Katalin Simon

Das Neolithikum und die Kupferzeit in Südwesttransdanubien. Budapest: Magyar Nemzeti Múzeum, 2003.

Chapman, John

Fragmentation in Archaeology: People, Places and Broken Objects in the Prehistory of South Eastern Europe. London: Routledge, 2000.

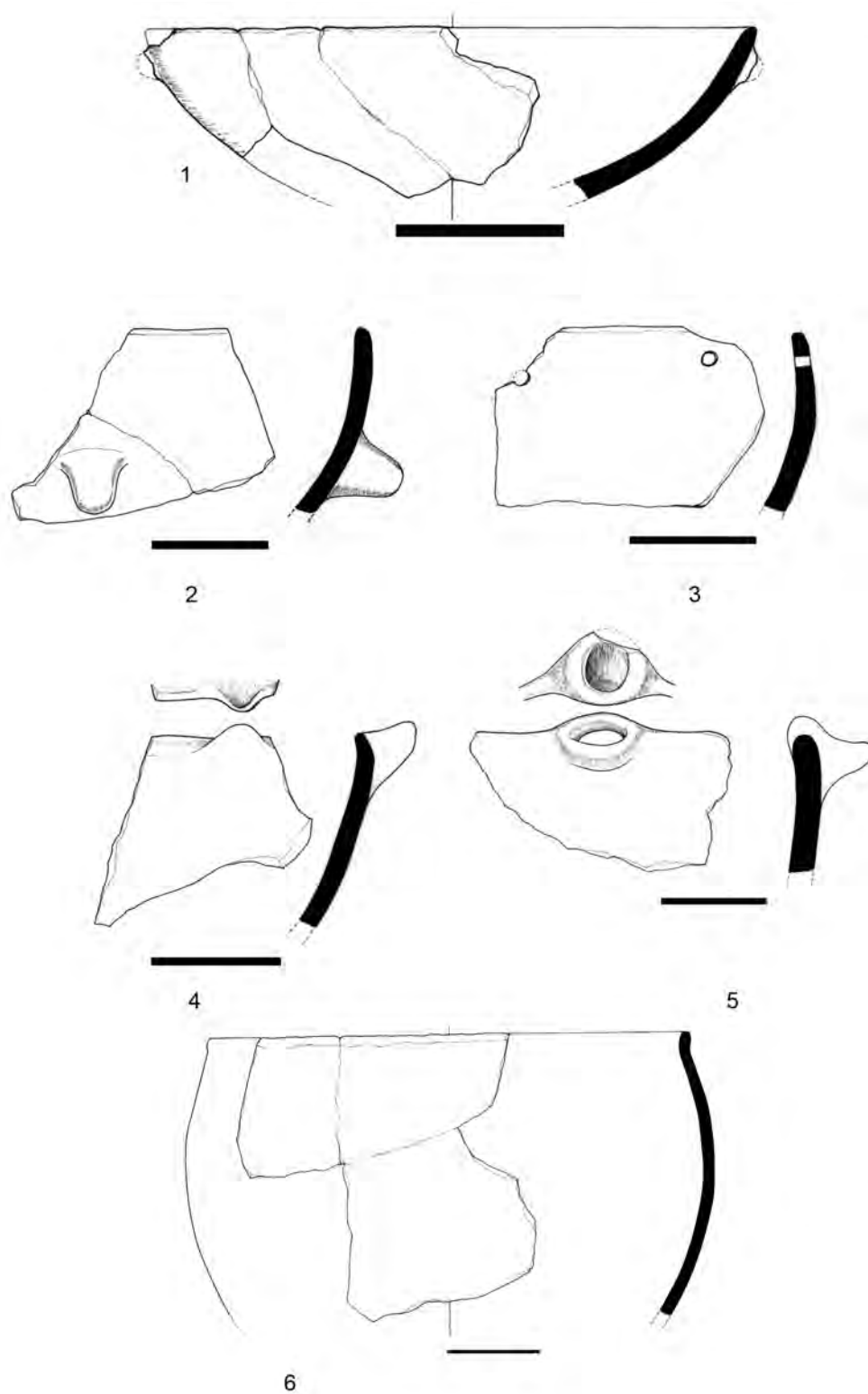
Whittle, Alasdair

Europe in the Neolithic. Cambridge: Cambridge University Press, 1996.

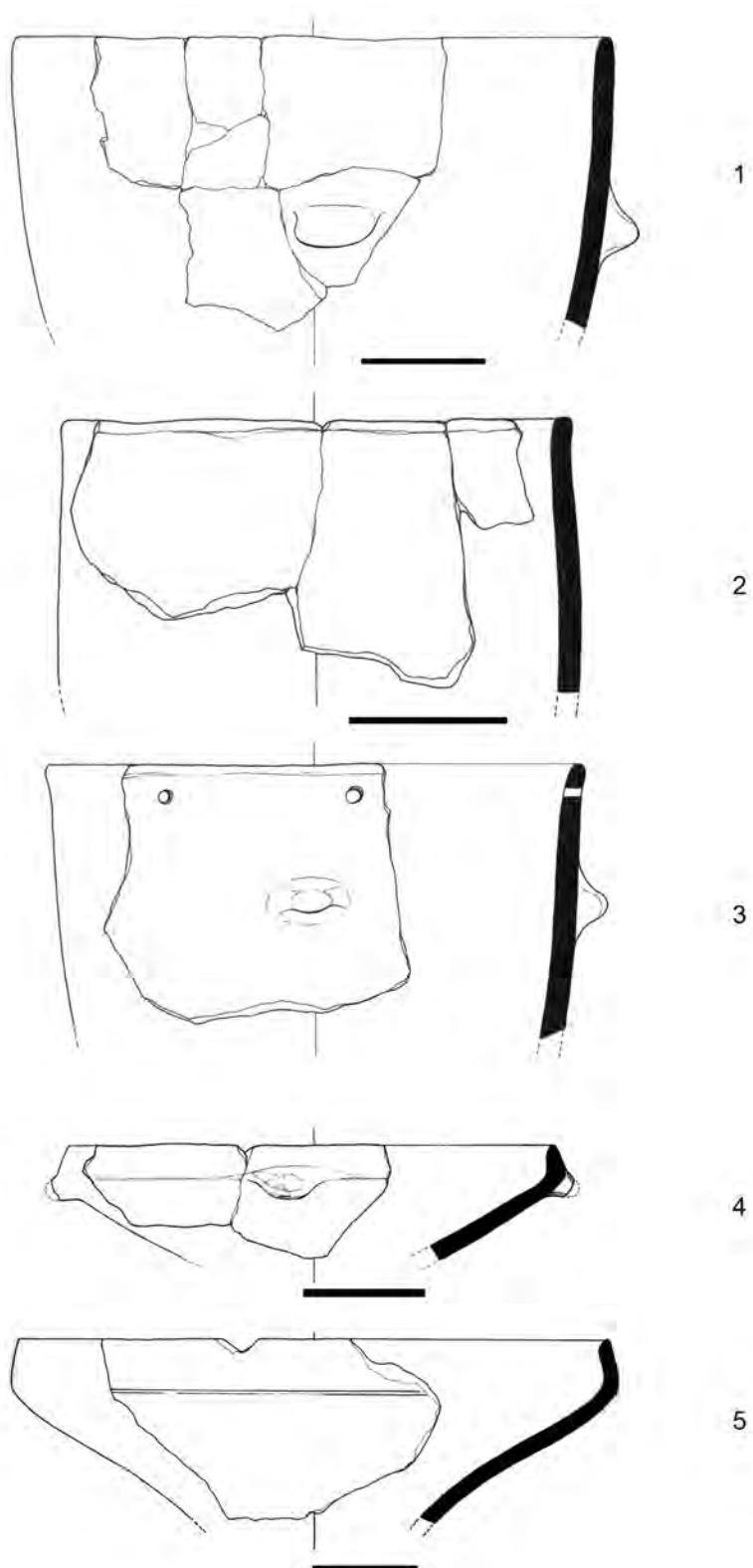
Оригиналан научни рад

Предато: 12. 10. 2010.

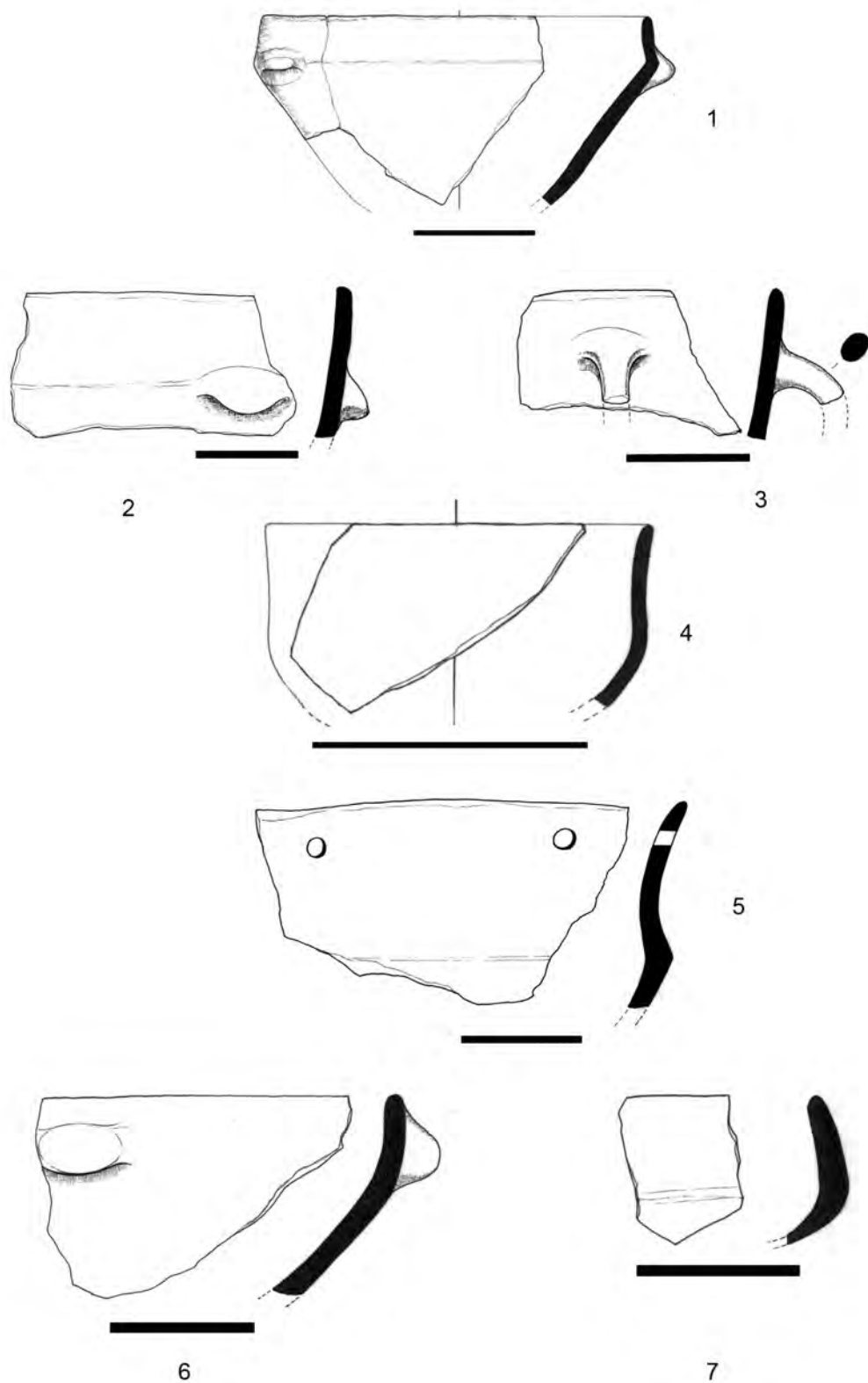
Прихваћено: 30. 6. 2011.

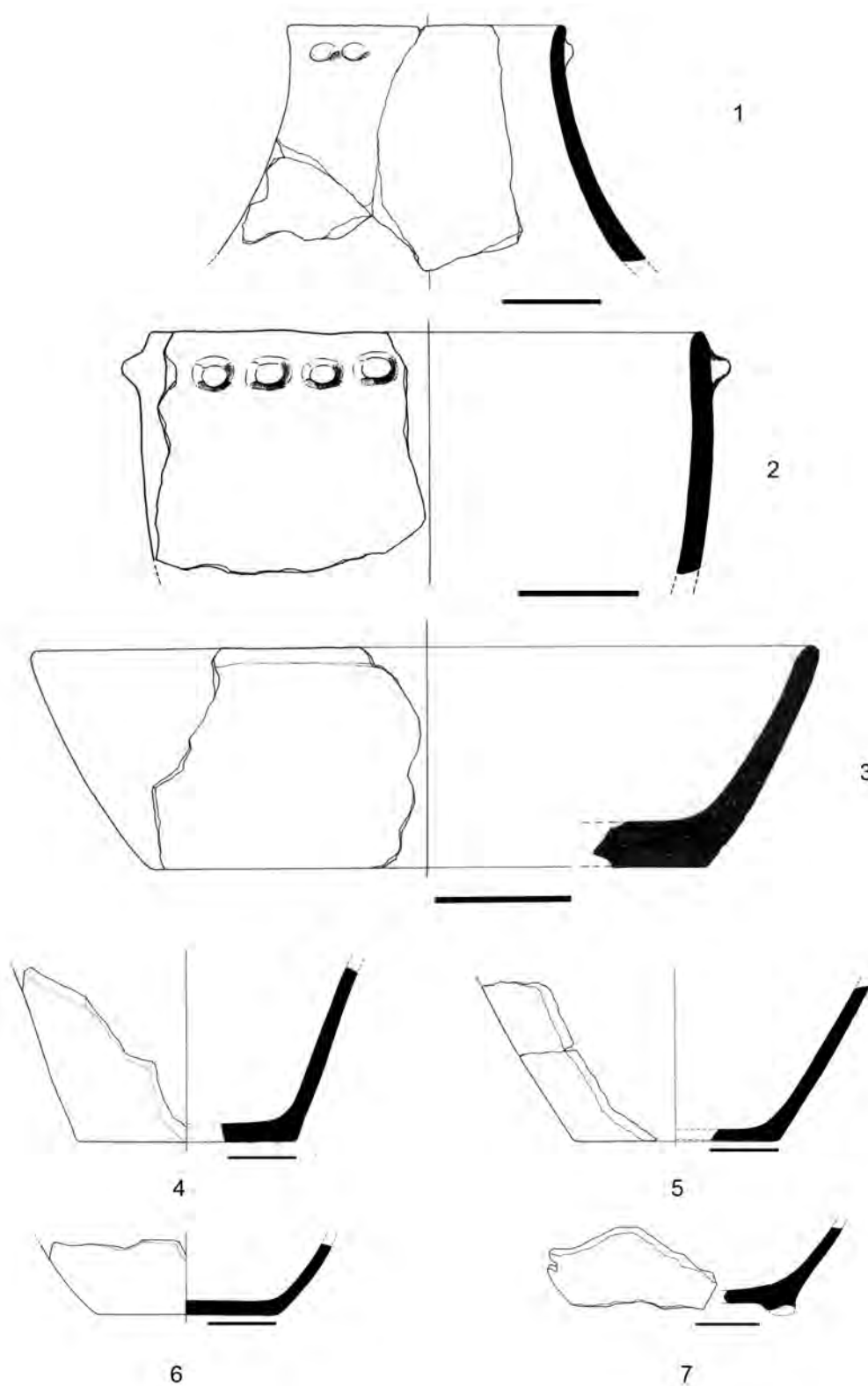
Табла I Керамика из објекта
Plate I Pottery from structure

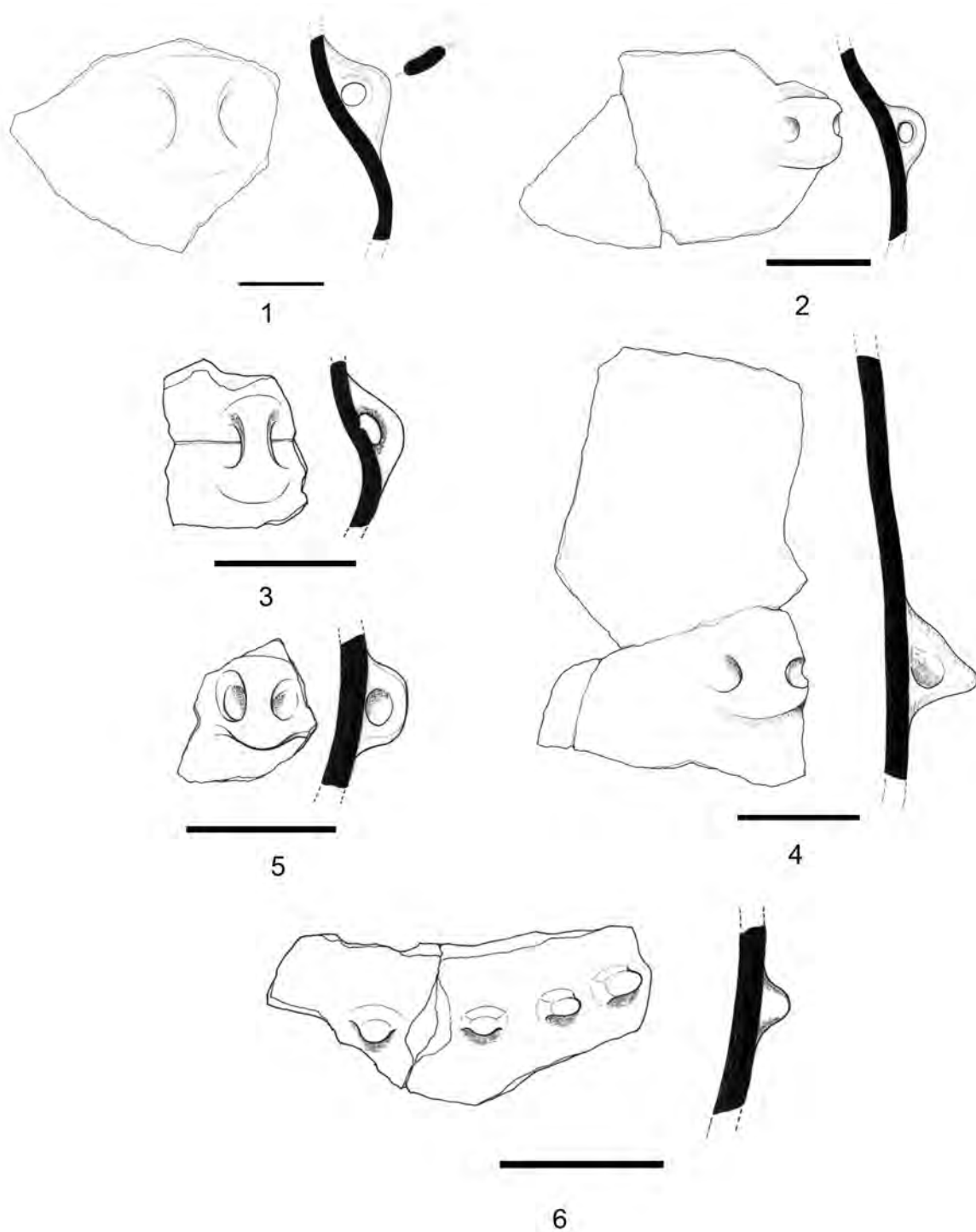
Табла II Керамика из објекта
Plate II Pottery from structure

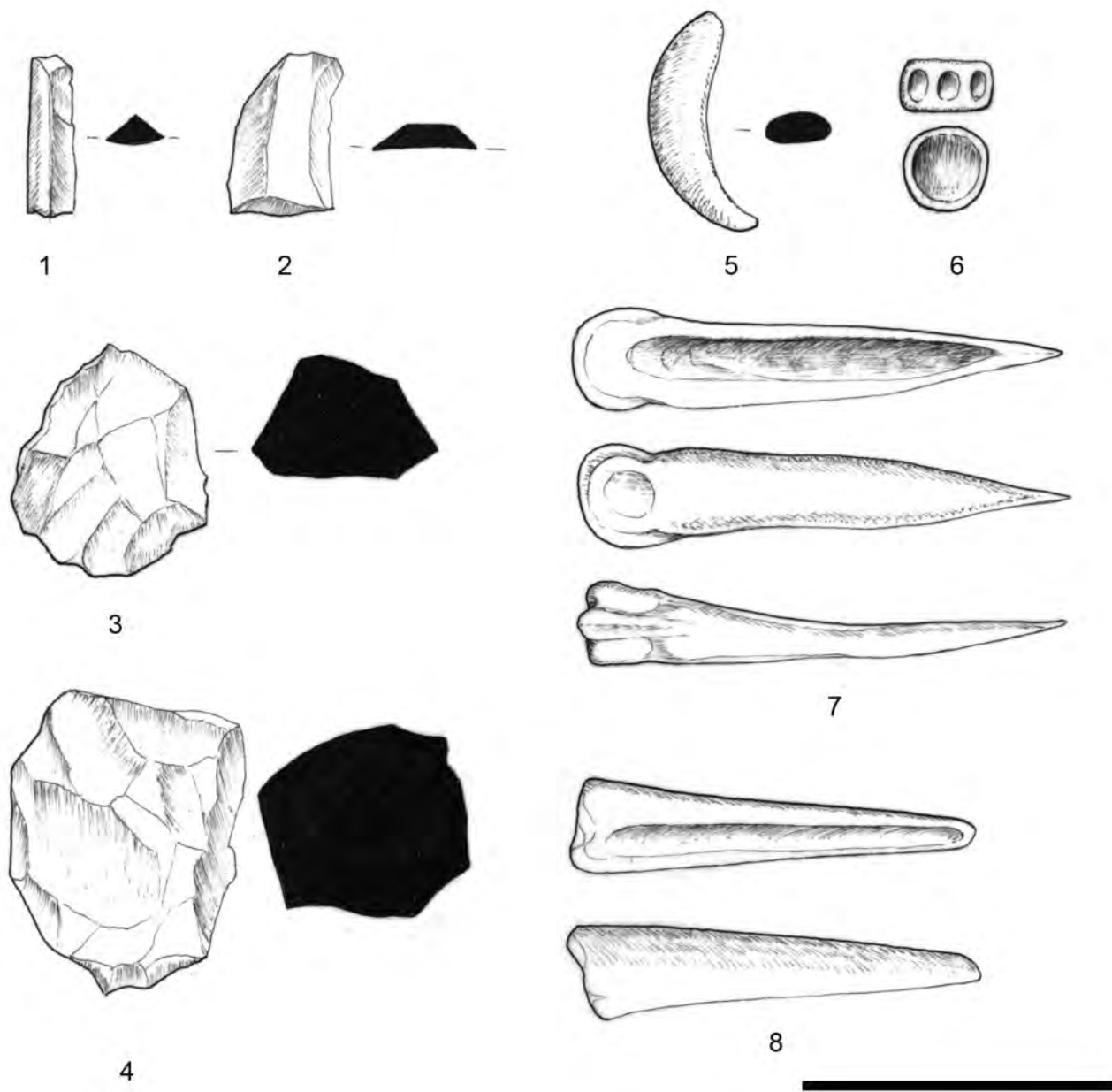
Табла III Керамика из објекта
Plate III Pottery from structure

Табла IV Керамика из објекта
Plate IV Pottery from structure

Табла V Керамика из објекта
Plate V Pottery from structure

Табла VI Алатке од камена и кости
Plate VI Stone and bone tools

BALAĆ – ZEMUN POLJE – AN OBJECT OF THE LENGYEL CULTURE IN BELGRADE'S VICINITY

SUMMARY

The Balać – Zemun Polje site rests on a loess ridge along the right bank of the Danube River, upstream from Zemun. The site was discovered in 1999 during the construction of the living premises of the Balać family. This area is well-known in archaeological literature owing to already investigated settlements and necropolises dating from the Bronze and Iron Ages, as well as from Antiquity and the Middle Ages. The archaeological team of the Belgrade City Museum investigated two partially devastated medieval stoves and a ritual pit of the Lengyel culture. Having in mind that the rare traces of settlement attributed to this North Pannonian culture were found only in the territories of Srem and Bačka, the finding of an object that belonged to the Lengyel culture broadens the horizons in the understanding of the mechanisms of its diffusion towards the south and east and enables the interpretation of the relationship between the migrants from the north and west and the bearers of the Vinča culture, who were the indigenous population of the Neolithic Belgrade and its surroundings for centuries.

The ritual pit of the Lengyel culture has an irregular circular layout and its length between the most distant points reaches 2.8 m. The pit was dug into yellow loess, which is the pedologic substrate of the terrain, up to 1.3 m in depth. Although one third of the object was devastated due to the use of construction machinery, it was possible to reconstruct its shape, dimensions and the process of deposition of materials into it. The pit was filled with dark brown earth mixed with clumps of clay plaster, terracotta pottery fragments, animal bones and shells of river molluscs. The foundations of the dug pit were reinforced with clumps of clay plaster, plain terracotta pottery fragments and animal bones. The greatest part of ceramic pieces found in this layer are fragments of pottery bottoms and plain bodies of vessels that belong to the types of pot and pithos. Above the foundation layer, there is a homogeneous layer, 4–5 cm thick, in the form of a curtain-like structure composed of closed and open river shells. At this level of the pit's infill, terracotta fragments were also found. Above the layer containing shells, a thin foundation layer was formed of plain ceramic fragments onto which remains of a human skeleton were laid, namely a part of a human right lower leg and fragments of human pelvic bones. The level in which a partial inhumation has been discovered was covered by another, smaller, curtain-like structure composed of a layer of river snail shells, topped by fragments of burnt clay, ceramics and animal bones. The pit, whose dominant feature is dark brown earth, was covered by grey-brown humus. The structure of the object and the disposition of movable archaeological materials contained in it indicate that we are dealing with an object whose life from the moment

when it had been dug to the moment when it was infilled was very short. The fact that fragments of the same types of terracotta pottery have been identified on different levels of the pit's infill corroborates the hypothesis that the phases of the deposition of materials into it were synchronous.

Regardless of the nature of the ritual for which the pit was used, it may be postulated that members of one or more Late Lengyel communities were present on the high bank of the Danube River, at the Balać site, in the mid-fifth millennium, where they performed a partial inhumation of a human with great care, most probably guided by an established tradition and customs. At the time of the *disintegration* of the almost entire Balkan-Anatolian complex of the Late Neolithic, i.e. at the moment when, at least judging by material remains, we become unable to trace the whole series of communities that had inhabited the territory of southeast Europe for almost a whole millennium, a ritual burial was performed at the Balać site as one of the last pieces of evidence of the presence of these communities in Srem. In the centuries that have followed, the communities of the developed Early Eneolithic inhabited that area.